

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-334-39>

УДК 004.738.5:323.2

ЕРЬОМКА Данило

Харківський національний економічний університет імені С. Кузнеця
<https://orcid.org/0009-0006-3231-0064>

ТАБАЦЬКИЙ Максим

Харківський національний економічний університет імені С. Кузнеця
<https://orcid.org/0009-0004-5153-6355>

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Стаття показує, які інформаційно-комунікаційні технології можуть стати ключовим інструментом для розвитку ефективного, прозорого та відповідального місцевого самоврядування, що спирається на активну участь громадян. Інформаційно-комунікаційні технології виступають невід'ємним елементом функціонування сучасного суспільства, від яких залежить не тільки розвиток науки і техніки, а й демократії. Громадські організації та активні громадяни все активніше беруть участь у процесах прийняття рішень на місцевому рівні. Доведено, що інформаційні технології дають можливість громадським організаціям ефективніше комунікувати, мобілізувати людей та впливати на рішення влади. Автори висловлюють переконання, що успішне впровадження інформаційних-комунікаційних технологій в місцеве самоврядування є запорукою сталого розвитку українських територіальних громад та зміцнення довіри населення до місцевої влади. Зазначено, що електронне урядування – це потужний інструмент відкритості влади, який перетворює взаємодію між громадянами, бізнесом та владою. Завдяки електронному урядуванню громадяни отримують безперешкодний доступ до публічної інформації, що сприяє їх участі в процесі формування та реалізації державних рішень, а також покращує якість надання державних послуг. Реформа децентралізації влади стала ключовим фактором у формуванні нових підходів до взаємодії між державою та громадськістю. Вона дозволила перейти від традиційної, централізованої системи до більш гнучкої, що враховує потреби громад. Одночасно з цим, розвиток інформаційних технологій та їх впровадження в сферу державного управління зробили доступ до державних послуг більш зручним та доступним для громадян. Проаналізовано, те що, взаємодія між органами державної влади та громадськістю в Україні здійснюється за допомогою двох основних інформаційно-комунікаційних систем (внутрішня та зовнішня комунікація). Надано переваги та виклики цифрової трансформації, досліджено моделі взаємодії органів влади та громадських організацій, та описано кращі практики застосування інформаційних технологій для покращення управління на місцевому рівні.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), місцеве самоврядування, громадянське суспільство, прозорість, ефективність, комунікація, взаємодія, розвиток, громадський контроль, громадська участь.

ERYOMKA Danylo, TABATSKYI Maksym

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

THE ROLE OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES AND CIVIL SOCIETY IN THE DEVELOPMENT OF LOCAL SELF-GOVERNMENT

This article explores the role of information and communication technologies (ICT) in fostering effective, transparent, and accountable local self-government, with a strong emphasis on citizen participation. ICT has become an indispensable element in modern society, driving not only scientific and technological progress, but also democratic development. As civil society organizations and active citizens increasingly participate in local decision-making processes, ICT provides them with powerful tools for effective communication, mobilization, and influencing government decisions. The authors believe that the successful implementation of ICT in local self-government is crucial for sustainable development of Ukrainian communities and building trust between citizens and local authorities. The article further emphasizes the importance of e-governance as a powerful tool for fostering government transparency, transforming the interaction between citizens, businesses, and authorities. E-governance facilitates access to public information, empowers citizens to participate in shaping and implementing government decisions, and improves the quality of public services. The article also explores the impact of decentralization reforms on the evolving relationship between the government and the public. It argues that decentralization has shifted from a centralized system to a more flexible approach that considers the needs of communities. Simultaneously, advancements in ICT and its integration into public administration have made public services more accessible and convenient for citizens. The paper analyzes the two primary communication systems employed in Ukrainian government-civil society interactions: internal and external communication. It examines the advantages and challenges of digital transformation, explores models of collaboration between government bodies and civil society organizations, and highlights best practices for leveraging information technology to enhance local governance.

Keywords: Information and Communication Technologies (ICT), local self-government, civil society, transparency, efficiency, communication, interaction, development, public control, citizen participation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Сучасне суспільство характеризується стрімким розвитком інформаційних технологій, які глибоко впливають на всі сфери життя, зокрема й на сферу державного управління. Місцеве самоврядування, будучи найближчим до громадян рівнем влади, не може залишатися осторонь цього процесу. Ефективність місцевого самоврядування безпосередньо пов'язана з рівнем взаємодії з громадянами, прозорістю та

відкритістю у прийнятті рішень. Саме тут інформаційні технології та активність громадянського суспільства відіграють ключову роль.

З одного боку, використання інформаційних технологій дозволяє спростити комунікацію, надати доступ до інформації, підвищити прозорість діяльності органів місцевого самоврядування, забезпечити ефективніше надання послуг населенню.

З іншого боку, активність громадянського суспільства та його участь у процесах прийняття рішень є необхідною складовою успішного розвитку місцевого самоврядування. Громадські організації, активні громадяни та ініціативні групи можуть стати джерелом нових ідей, контролювати діяльність влади та брати безпосередню участь у розв'язанні актуальних проблем.

Сучасне суспільство характеризується швидким розвитком інформаційних технологій, які глибоко впливають на всі сфери життя. Цифрова трансформація торкається і сфери державного управління, а місцеве самоврядування не може залишатися осторонь цих змін. Нові технології відкривають безпрецедентні можливості для покращення комунікації, підвищення прозорості, спрощення доступу до інформації та надання послуг громадянам.

Виходячи з цих факторів, дослідження теми, є надзвичайно актуальним, оскільки воно дає можливість проаналізувати потенціал цих інструментів для підвищення ефективності місцевого самоврядування та покращення життя громадян.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Визначити та проаналізувати роль інформаційних технологій та активності громадянського суспільства у розвитку місцевого самоврядування, з'ясувати їх вплив на ефективність управління, рівень прозорості, доступність інформації та якість надання послуг громадянам.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Останні роки спостерігається активний інтерес до дослідження взаємодії інформаційних технологій та громадянського суспільства в контексті місцевого самоврядування. Проблемами інформаційних технологій та громадянського суспільства у розвитку місцевого самоврядування займається велика кількість вітчизняних науковців, такі як: Шевчук Д. А., досліджує роль інформаційних технологій в розвитку електронного урядування та підвищенні прозорості діяльності органів місцевого самоврядування. Наголошує на важливості розвитку електронних сервісів, що дозволяють громадянам зручно отримувати інформацію та послуги від органів місцевої влади. Вивчає практичний досвід застосування електронних платформ в різних українських містах та селах, аналізує їх ефективність та визначає необхідність вдосконалення систем електронного урядування; Ковальова О. Ю., досліджує роль громадського суспільства у розвитку місцевого самоврядування. Вивчає можливості застосування інформаційних технологій для збільшення активності громадян в процесах місцевого самоврядування. Наголошує на важливості створення онлайн-платформ для обговорення рішень, збору думок та проведення електронних голосувань. Вивчає ефективність використання електронних платформ для залучення громадян до участі в різних місцевих ініціативах та проєктах; Пономаренко О.В., досліджує проблеми цифрового розриву та забезпечення рівного доступу до цифрових технологій для всіх верств населення. Вивчає вплив цифрової трансформації на зміну ролей і функцій державних службовців та оцінює їх підготовленість до використання нових технологій; Дмитрієв С. М., вивчає можливості використання інформаційних технологій для підвищення прозорості діяльності органів місцевого самоврядування та забезпечення доступності інформації для громадян. Аналізує ефективність використання системи електронних петицій, відкритих даних та інших інструментів для прозорості та підзвітності; Бондарчук О.О., досліджує роль громадських організацій у розвитку місцевого самоврядування. Вивчає ефективність співпраці між громадськими організаціями та органами місцевого самоврядування в контексті використання інформаційних технологій. Аналізує моделі взаємодії органів місцевого самоврядування з громадськими організаціями в цифровому середовищі, та ін.

Величезна кількість досліджень підтверджує величезний потенціал інформаційних технологій та громадянського суспільства для покращення функціонування місцевого самоврядування. Важливо впроваджувати інноваційні підходи та розробляти ефективні стратегії використання цих інструментів для підвищення прозорості, ефективності та зручності надання послуг населенню. Успіх цифрової трансформації місцевого самоврядування залежить від ефективної співпраці між органами влади, громадськими організаціями та активними громадянами.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сьогодення – це епоха становлення відкритого, цивілізованого суспільства, де виникають нові форми спілкування та комунікації. Їхніми фундаментальними принципами є соціальне та особисте партнерство, конкуренція, що ґрунтується на правових та соціальних основах рівності всіх громадян, а також раціональне регулювання суспільних відносин. Інформаційне суспільство XXI століття характеризується постійним зростанням обсягів комунікації [1].

Сучасне суспільство свідчить про зростаюче значення інформаційних технологій у всіх сферах життя, зокрема в соціально-політичній та економічній. Ця тенденція особливо помітна в органах місцевого самоврядування, де інформаційні технології стають все більш важливими інструментами для ефективного управління.

За словами О. Гори, будь-яка система управління, зокрема й державна, потребує постійного доступу до інформації про стан об'єкта управління та зовнішнього середовища. Ефективність управління залежить від своєчасного обміну інформацією про прийняті рішення. Важливо визначити оптимальний обсяг інформації, що надходить від різних органів, а також розподілити інформаційні потоки в часі та просторі для забезпечення ефективної роботи інформаційних систем [2].

Н. Шпак та О. Венгер стверджують, що впровадження сучасних ІКТ дозволить значно прискорити реалізацію поставлених цілей завдяки: швидкому обміну інформацією: ІКТ скорочують час на передавання та отримання інформації; зменшенню паперової роботи: електронні носії інформації дозволяють зменшити обсяг паперової документації. ІКТ також дозволяють оптимізувати публічне адміністрування, зокрема: зменшити витрати на утримання держави: ІКТ сприяють ефективному використанню ресурсів; пришвидшити взаємодію органів влади: ІКТ забезпечують швидкий та ефективний обмін інформацією між різними установами; спростити взаємодію з юридичними та фізичними особами: ІКТ дозволяють громадянам зручно отримувати державні послуги та комунікувати з органами влади [8].

Перш ніж досліджувати ефективність інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у сфері публічного управління, необхідно чітко визначити сутність понять «комунікація» та «ІКТ». Це допоможе глибше зрозуміти взаємозв'язок між цими поняттями та виявити потенційні шляхи ефективного використання ІКТ для покращення роботи державних органів.

Поняття «комунікація» (від латинського «communicatio») з'явилося в наукових працях на початку ХХ століття. Один з основоположників американської соціології, Чарльз Кулі, розглядав комунікацію як механізм, що дозволяє формувати та розвивати людські взаємини. До цього механізму входять жести, міміка, мова, тон голосу, письмо, телеграф, телефон та інші засоби взаємодії. З розвитком та ускладненням технічних засобів передачі інформації, глобалізацією та інформатизацією суспільства змінюється й зміст поняття «комунікація». Сьогодні комунікацію можна розглядати як процес взаємодії між людьми або групами, що передбачає активний зворотній зв'язок, обмін інформацією, яка фіксується за допомогою знаків [3].

Ефективна публічна комунікація є ключовим фактором у формуванні та функціонуванні владно-управлінських відносин та інститутів. Вона забезпечує взаємодію між суб'єктами і об'єктами управління.

Слід відмітити основні риси публічної комунікації:

- ✓ наявність мінімум двох учасників, що володіють спільною мовою передачі інформації;
- ✓ ситуація, яку учасники прагнуть осмислити;
- ✓ набір символів (тексти, слова, жести), що використовуються для передачі змісту ситуації.

Публічна управлінська комунікація, як і будь-яка інша комунікація, має низку ключових елементів (рис. 1) [2; 4].

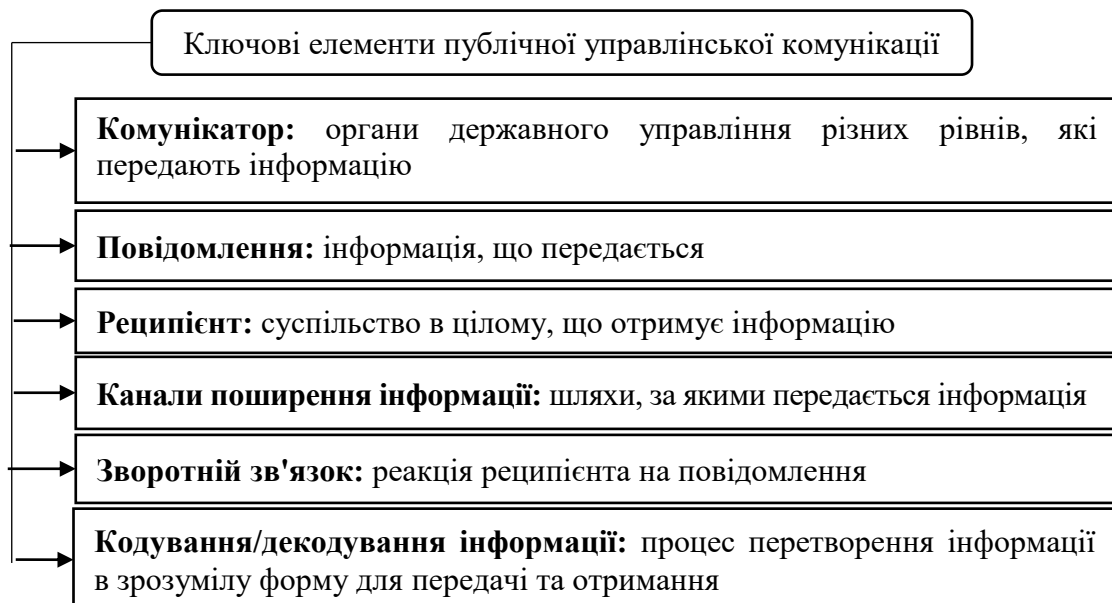

Рис. 1. Ключові елементи публічної управлінської комунікації

Щодо інформаційних технологій, то їх можна розуміти як сукупність сучасних електронних технічних засобів, програмного забезпечення, організаційних форм і методів застосування в інформаційній роботі для ефективного використання інформаційних ресурсів [4].

Нові інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) мають ряд переваг над традиційними:

- ✓ безпаперовий обмін інформацією: ІКТ сприяють економії паперу та спрощують процес обміну інформацією;
- ✓ прискорення підготовки документів: ІКТ дозволяють швидше та ефективніше створювати та редагувати документи;
- ✓ покращення якості оформлення: завдяки ІКТ документи стають більш професійно оформленими та візуально привабливими;
- ✓ автоматизація: ІКТ автоматизують багато процесів в інформаційній сфері, звільняючи людей від рутинної роботи;
- ✓ перетворення даних на ресурси: ІКТ дозволяють перетворити великі обсяги даних на цінні інформаційні ресурси, які допомагають вирішувати складні проблеми суспільного життя [5].

Використання нових ІКТ дозволяє органам місцевого самоврядування створити нові, більш ефективні шляхи взаємодії з громадянами. Це покращує загальну ефективність управління. Завдяки ІКТ органи влади можуть:

- надавати державні послуги населенню та бізнесу онлайн;
- збільшувати доступ громадян до державної інформації;
- забезпечувати прозорість прийнятих рішень через постійний діалог з громадськістю.

Все це сприяє розвитку демократичної, інформаційно відкритої держави, яка відповідає потребам сучасного суспільства.

Для місцевого самоврядування важливо не лише досягати результатів, але й інформувати громадськість про свою роботу, досягнення, ключові проблеми та виклики, з якими стикається громада, та позицію муніципалітету з актуальних питань. Навіть найефективніша діяльність може бути марною, якщо вона не буде належним чином представлена громадськості. Таким чином, довіра до органів місцевого самоврядування значною мірою залежить від того, наскільки ефективно працює інформаційний підрозділ виконавчих органів місцевої ради [6].

Отже, головна мета використання інформаційних технологій в органах місцевого самоврядування та громадянського суспільства - підвищити ефективність управління. Це досягається завдяки створенню єдиної інформаційно-технологічної інфраструктури, що включає державні інформаційні системи, ресурси та засоби їх функціонування. Ця інфраструктура забезпечує взаємодію між органами влади, населенням та організаціями в процесі надання державних послуг.

Державна політика в сфері інформаційних технологій має на меті координувати діяльність органів влади щодо створення державних інформаційних систем та оптимізації бюджетних витрат в цій галузі.

ІКТ стали невід'ємною частиною сучасного суспільства, впливаючи не лише на розвиток науки та техніки, а й на розвиток демократії. Прозора та відкрита влада, яка ґрунтується на використанні ІКТ, є ключовим фактором для сталого демократичного розвитку. Вона гарантує ефективну політику, забезпечує громадський контроль, захищає права людини та зміцнює довіру громадян до влади. Тому в сучасних демократичних державах активно впроваджується концепція відкритого урядування.

Зауважимо, що концепція відкритого уряду запозичена з ідеї «відкритого управління» в бізнесі, яку, як вважають, запропонував американський менеджер Дж. Стек. На національному рівні термін «відкрита держава» вперше був введений герцогом Ланкастером у 1993 році і означав: «Відкрита держава є частиною ефективною демократії. Громадяни повинні мати повний доступ до державної інформації та аналізу» [3].

Ефективність державного управління багато в чому залежить від того, наскільки добре налагоджена комунікація між різними органами влади, громадськими групами та засобами масової інформації. Засоби масової інформації відіграють ключову роль в забезпеченні інформаційно-комунікаційної взаємодії в державному управлінні. Громадяни отримують інформацію з цих джерел, а вміле використання цієї інформації органами державної влади може значно впливати на життя суспільства.

Варто відмітити, що зростання кількості користувачів Інтернету створює широкі можливості для впровадження ІКТ в органах державної влади та залучення громадянського суспільства до процесів прийняття політичних рішень. Інтернет, який став невід'ємною частиною інформаційної інфраструктури світової спільноти, сьогодні є провідним видом ІКТ.

Соціальні медіа стали потужним інструментом поширення політичних ідей, формування суспільно-політичних організацій, проведення політичних дискусій та організації політичних акцій як онлайн, так і в реальному житті [7].

Важливо враховувати значний вплив блогів та соціальних мереж на соціально-економічну ситуацію. Ці ресурси можна використовувати для організації діалогу з громадськістю та підвищення довіри населення до дій держави. Функціонування соціальних медіа повинно базуватися на таких принципах: об'єктивність, правдивість, соціальна відповідальність, достовірність інформації, етичність, юридична відповідальність авторів.

Активна участь громадянського суспільства в процесах місцевого самоврядування є необхідною умовою успішного розвитку території. Громадські організації, активні громадяни та ініціативні групи можуть:

- ✓ виступати джерелом нових ідей: громадські організації та активні громадяни часто мають цінні ідеї щодо розвитку місцевих територій, що можуть стати в основі нових проектів та ініціатив;
- ✓ контролювати діяльність влади: громадські організації можуть здійснювати громадський контроль над діяльністю органів місцевого самоврядування, аналізувати їх роботу та висловлювати критику щодо недоліків;
- ✓ брати пряму участь у розв'язанні актуальних проблем: громадські організації можуть брати пряму участь в реалізації різних проектів та ініціатив, що спрямовані на розв'язання актуальних проблем громади.

В українській системі взаємодії органів державної влади та громадськості можна виділити два рівні комунікації:

- ✓ внутрішня комунікація: забезпечує взаємодію між різними рівнями управління, підрозділами та посадовцями через налагодження комунікаційних каналів, обмін документацією та використання електронних засобів зв'язку.
- ✓ зовнішня комунікація: охоплює взаємодію органів влади на різних рівнях (наприклад, районних державних адміністрацій з обласними, обласних з центральними) та з різними групами громадськості [3; 5].
- ✓ Інформаційні технології можуть стати ефективним інструментом для посилення взаємодії між органами місцевого самоврядування та громадянським суспільством. З їхньою допомогою:
- ✓ громадські організації можуть ефективніше комунікувати з громадянами та організувати акції та заходи;
- ✓ громадяни можуть зручно отримувати інформацію про діяльність органів місцевого самоврядування та брати участь в обговоренні важливих питань;
- ✓ організації та громадяни можуть здійснювати громадський контроль над діяльністю органів місцевого самоврядування та інформувати про виявлені недоліки.

Отже, незважаючи на величезний потенціал інформаційних технологій та громадянського суспільства для розвитку місцевого самоврядування, існують ряд викликів, які необхідно враховувати:

- ✓ цифровий розрив: не всі громадяни мають рівний доступ до інформаційних технологій, що може призвести до нерівномірного доступу до інформації та послуг;
- ✓ кібербезпека: важливо забезпечити безпеку інформаційних систем органів місцевого самоврядування від хакерських атак та інших загроз;
- ✓ цифрова грамотність: необхідно підвищувати рівень цифрової грамотності громадян та офіційних осіб, щоб вони могли ефективно використовувати інформаційні технології.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Згідно з аналізом, ІКТ впливають на такі показники, як відкритість і прозорість уряду, автоматизація більшості адміністративних процесів та електронна демократія. ІКТ можуть суттєво підвищити ефективність наступних ланок: індивідуальна ефективність внутрішньої діяльності окремих відомств; ефективність взаємодії між державними органами. Інформаційні технології та активність громадянського суспільства відкривають нові можливості для розвитку місцевого самоврядування та покращення якості життя громадян. Важливо розвивати ефективні моделі взаємодії між органами місцевого самоврядування та громадянським суспільством в цифровому середовищі, щоб повністю реалізувати їх потенціал.

Отже, нові інформаційно-комунікаційні технології відкривають безпрецедентні можливості для залучення громадянського суспільства до політичного життя. Мережева взаємодія громадян, організацій та інститутів за допомогою електронної комунікації стала потужним інструментом впливу на демократичні процеси, що потенційно може забезпечити більш ефективні політичні рішення та підвищити легітимність демократії.

Нові інформаційні технології радикально трансформують способи формування громадської думки, особливо під час політичних кампаній. Вони проникають в усі сфери життя суспільства, змінюючи комунікацію всередині нього та між суспільством і владою. Це призводить до змін в моделях поведінки як комунікаторів, так і цільової аудиторії комунікації, формуючи новий ландшафт взаємодії.

Література

1. Берназюк О. Роль та місце цифрових технологій у сфері публічного управління. Підприємство, господарство і право. 2017. № 10. С. 166–170.
2. Гора О. Інформаційні технології як засіб забезпечення виконання рішень Ради національної безпеки і оборони України. Реєстрація, зберігання і обробка даних. 2010. Т. 12. № 3. С. 56–64.

3. Зубар І.В., Онищук Ю.В. Практика ЄС у децентралізації публічної влади та перспективи її застосування в Україні. Публічне управління та митне адміністрування. Вип. 1. 2022. С. 41–45. DOI <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2022-1.8>
4. Карлова В. Впровадження концепції відкритого урядування в Україні як інструмент демократизації державного управління. Відкрити очі. 2017. URL: <http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2017/03/blog-post.html>
5. Савран Н.В. Ринок інформаційно-комунікаційних технологій в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку. Економічний простір. 2020. № 156. С. 213 – 220.
6. Степанов В.Ю. Інформаційне забезпечення системи державного управління. Актуальні проблеми державного управління. 2013. № 1. С. 226–231.
7. Чернов С. Публічне управління та адміністрування в умовах інформаційного суспільства: вітчизняний і зарубіжний досвід. Запоріжжя, 2017. 603 с
8. Шпак Н., Венгер О. Переваги використання інформаційно-комунікаційних технологій в Україні. Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2012. № 727. С. 461–467.

References

1. Bernaziuk O. (2017) Rol ta mistse tsyfrovyykh tekhnolohii u sferi publichnoho upravlinnia. [The role and place of digital technologies in public administration]. *Pidpriemstvo, gospodarstvo i pravo*. № 10. S. 166–170.
2. Hora O. (2010). Informatsiyni tekhnolohiyi yak zasib zabezpechennya vykonannya rishen' Rady natsional'noyi bezpeky i oborony Ukrainy [Information technologies as a means of ensuring the implementation of the decisions of the National Security and Defense Council of Ukraine]. Registration, storage and processing of data. 2010. Vol. 12. No. 3. P. 56–64.
3. Zubar, I.V., & Onyshchuk, Yu.V. (2022). Praktyka YeS u detsentralizatsii publichnoi vlady ta perspektyvy yii zastosuvannya v Ukraini [EU practice in decentralization of public power and prospects for its application in Ukraine]. *Publichne upravlinnia ta mytne administruvannya – Public administration and customs administration*, 1, 41–45 DOI <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2022-1.8>
4. Karlova V. (2017) Vprovadzhennia kontseptsii vidkrytoho uriaduvannia v Ukraini yak instrument demokratyzatsii derzhavnoho upravlinnia [Introduction of the concept of open governance in Ukraine as a tool for democratization of public administration]. *Vidkryty ochi*. URL:<http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2017/03/blogpost.html>.
5. Savran N.V. (2020) Rynok informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii v Ukraini: stan, problemy ta perspektyvy rozvytku. *Ekonomichnyi prostir*. 2020. № 156. S. 213 – 220.
6. Stepanov V. Iu. (2013) Informatsiine zabezpechennia systemy derzhavnoho upravlinnia. [The snformation support of the public administration system]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia..* № 1. S. 226–231
7. Chernov S., Voronkova V., Banakh V., ta in (2017) Publichne upravlinnia ta administruvannya v umovakh informatsiinoho suspilstva: vitchyzniani i zarubizhnyi dosvid: monohrafiia. [The public management and administration in the context of the information society: domestic and foreign experience]. Z. 603 s
8. Shpak N.O. (2012) Perevahy vykorystannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii v Ukraini. [Advantages of using information and communication technologies in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lviv. Politekhnik»*. № 727. 479 s.